

ERTUĞRUL GAZİ CAMİİ ve TÜRBESİ

Söğüt'te
asılları Osmanlı mimarisinin
ilk eserlerinden olan
mescid ve türbe.

Osmanlı Beyliği'nin ilk merkezi Söğüt'te Ertuğrul Gazi tarafından yaptırılmış yegâne mimarlık eseri olan cami, XIX. yüzyılın sonlarında Hacı Hüseyin adında bir hayır sahibince ilk halinden tamamen farklı bir biçimde yeni baştan inşa ettirilmiştir. Eski camiiyle yaklaşık aynı boyutlarda olduğu anlaşılan ve 1956'da da onarım geçiren bugünkü yapı, kare planlı bir harim ile enine dikdörtgen planlı ve kapalı bir son cemaat yerinden meydana gelir. Kurşun kaplı bir ahşap çatının örttüğü son cemaat yerinin kuzey duvarında basık kemerli girişle iki tarafında büyük boyutlu ve yuvarlak kemerli birer pencere, yan duvarlarında da bunların birer eşi bulunmaktadır. Basık bir kasnağın üzerine oturmuş kurşun kaplı bir kubbe ile örtülü olan harimin duvarlarında ikişer tane ince uzun ve yuvarlak kemerli pencere yer alır. Minare, binanın batı cephesinde harim ile son cemaat yerinin sınırında bulunan ve dışarı taşan kare tabanlı bir kaidenin üzerinde yükselmektedir. Silindirik biçimindeki gövde arada pabuç kısmı olmaksızın doğrudan, harim duvarının saçağına kadar devam eden kaideye oturtulmuş ve altı kaval silmelerle dolgulanmış olan şerefe basit demir parmaklıklarla sınırlandırılarak petek, soğan kubbe biçiminde bir külâhla taçlandırılmıştır.

Orhan Gazi tarafından inşa ettirilen türbe daha sonra çeşitli onarımlar geçirmiştir. Giriş bölümünün kapısı üzerine 1304 (1886-87) yılındaki II. Abdülhamid onarımı sırasında konulmuş olan süslü hatlı manzum kitâbede, türbenin

daha önce 1171'de (1757) Sultan Ahmed tarafından bütünüyle yenilediği, daha sonra tekrar harap olan ve yıkılmaya yüz tutan yapının Sultan Abdülmecid tarafından da tamir ettirilerek çeşme ve şadırvanla zenginleştirildiği belirtilmektedir. Ancak kitâbede verilen 1171 (1757) tarihi, III. Ahmed'in tahttan indirilmesinden (1730) yirmi yedi yıl sonrasına (III. Mustafa'nın cülûs yılı) aittir. Öte yandan türbe hariminin mimari özellikleri Orhan Gazi devrinden kalma olduğunu göstermekte, bu sebeple fahiş bir tarih hatası taşıyan kitâbenin yapının geçirdiği aşamalar hususunda da doğru bilgiler vermediği anlaşılmaktadır.

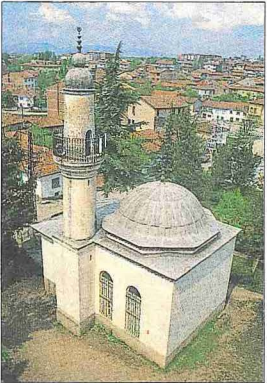
Türbe, çam ağaçlarının gölgelendirdiği geniş bir bahçenin içinde yer alır. Bahçenin giriş kapısı empire üslûbunun özelliklerini yansıtmakta ve Sultan Abdülmecid devrinden kalma olduğunu belli etmektedir. Kesme köfeki taşı ile inşa edilmiş olan kapı içbükey profilli yuvarlak bir kemerle taçlandırılmış, yanlardan dorik başlıklı ikişer plasterle kuşatılmıştır. Türbe binası altıgen planlı ve kubbeli bir gövde ile dikdörtgen planlı ve beşik çatılı bir giriş bölümünden oluşur. Erken devir Osmanlı mimarisinin özelliklerini gösteren duvarlar, bir sıra kesme köfeki taşı ve iki sıra tuğla ile almalı düzende örülmüştür. Altıgen gövdenin yüzlerinden kibleye yönelik olana küçük bir mihrap yerleştirilmiş, diğerlerinden dördüne kapı ile üç pencere açılmış, bir cephe de sağır bırakılmıştır. Dikdörtgen pencere açıklıkları topuzlu demir parmaklıklarla ve demir kepenklerle donatılıp almalı örgülü sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmıştır. Kurşun kaplı basık kubbe, arada kasnak olmaksızın doğrudan gövdeye oturmaktadır. Türbede tek başına yer alan Ertuğrul Gazi'nin lahdi harçla sıvanmış, baş ucuna alçıdan yapılmış bir Türkmen sarığı konulmuştur.

II. Abdülhamid onarımından önceye ait olan 1882 tarihli fotoğraflarda, türbenin önündeki kapalı giriş bölümünün yerinde ahşap direklere basan çatı örtülü bir revakin bulunduğu görülmektedir. İkişi türbenin cephesine bitişik olan toplam sekiz adet ahşap direğin üzerine bağdâdi tekniğiyle meydana getirilmiş yuvarlak kemerler oturmakta, geniş saçaklı ve kiremit kaplı bir çatı da revakı örtmektedir. Önde üç kemer, yanlarda ise ikişer kemer vardır ve sütunların arasına kesme taştan yapılmış bezemesiz korkuluklar yerleştirilmiştir. Re-

vakin arkasındaki türbe duvarında girişin yanlarında çifte "vav"lar, kemerlerle saçağın arasında da barok üslûpta kalem işi bezeme öbekleri seçilmektedir. Söz konusu revakin XVIII. yüzyılın ikinci yarısına (muhtemelen kitâbede geçen 1171 [1757] yılına) ait olduğu, Sultan Abdülmecid devrinde de tamir gördüğü tahmin edilebilir. II. Abdülhamid onarımı sırasında yapılan bugünkü giriş bölümü ise derinliğine gelişen dikdörtgen planlı, beşik çatı örtülü, kapalı bir mekândır. Üçgen şeklinde bir alınlıkla taçlandırılmış olan ön yüzünde dikdörtgen açıklıklı bir kapı ile bunun üzerinde onarım kitâbesi, yan yüzlerde de basık kemerli üç pencere ile ikinci bir kapı bulunmaktadır. Yine eski fotoğraflarda, giriş revakinin ilerisinde yer aldığı görülen günümüze intikal etmemiş şadırvan sekizgen planlıdır. Alçak korkuluk duvarları ile kuşatılmış olan sekizgenin köşelerine ahşap direkler yerleştirilmiş, bunlar birbirlerine bağdâdi sıvalı Bursa kemerleriyle bağlanarak şadırvanın üstü, sekizgen piramit biçiminde kiremit örtülü basık bir çatı ile kapatılmıştır. Bu şadırvanın yanı sıra türbe girişinin sol yanındaki çeşmenin de kitâbesinde Sultan Abdülmecid tarafından yaptırıldığı ve II. Abdülhamid tarafından ihya edildiği belirtilmektedir.

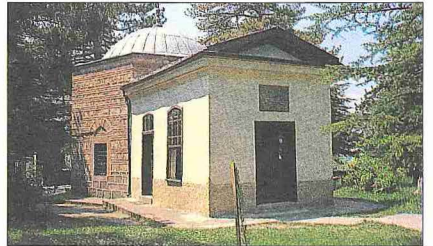
Bahçede, türbenin doğusunda Ertuğrul Gazi'nin eşi Halime Hatun'un, batısında kardeşi Dündar Bey ile oğullarından Savcı Bey'in kabirleri, 6 m. kadar ötesinde de Bursa'nın fethinden (1326) sonra vasiyeti gereği naaşı bu şehre nakledilen Osman Gazi'nin makam-kabri yer alır. Bunlardan başka, 1970'li yıllarda türbenin önünde bulunan alana tarihteki Türk devletlerinin kurucularına ait büstler yerleştirilmiştir.

II. Abdülhamid onarımı sırasında türbenin yakınına ziyaretçiler için misafir-

Ertuğrul
Gazi Mescidi -
Söğüt /
Bilecik

Ertuğrul Gazi Türbesi - Söğüt / Bilecik

Ertuğrul Gazi Türbesi'nin 1304 (1886-87) tarihli tamir kitabesi

hane niteliğinde bir han ile bir imarethâne inşa edilmiş, ancak bu yapılar günümüze ulaşmamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki mimari çizimler arasında (Plan, Proje ve Krokiler kısmı, nr. 48) yer alan 30 Receb 1320 (2 Kasım 1902) tarihli bir belgede, Ertuğrul Gazi Türbesi'ni ziyaret amacıyla Söğüt'e gelen Karakeçili aşireti mensuplarının ikametlerine mahsus olmak üzere inşa edilecek bir hanın planı bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in, Ertuğrul Gazi'nin mensup olduğu Karakeçili aşiretinden muhafız alayları tertip etmesi gibi Söğüt'te gerçekleştirdiği bu tamirat ve inşaat faaliyetleri de hânedanın Anadolu'daki köklemeyle olan bağlantısını canlandırma arzusunun yöneliktir. Karakeçililer'in Ertuğrul Gazi'nin hâtrasına duydukları bağlılık günümüzde de sürmekte ve eskiden beri her yıl eylül ayının sonlarında yapılan Ertuğrul Gazi ihtifali gittikçe resmî bir nitelik kazanarak daha coşkulu bir hal almaktadır. Aşiret mensupları, ihtifal sırasında Söğüt'ün doğusunda bulunan "Dua Yeri" adındaki yüksek düzlükte toplanıktan sonra geleneksel kıyafetleri içinde ellerindeki sancaklarla kasabaya girmekte ve at üzerinde türbeyi üç defa tavaf etmektedirler. Arkasından kurbanlar kesilmekte ve bunların etleriyle hazırlanan pilâv topluca yenildikten sonra Kur'an ve mevlid okunup cirit gibi millî oyunlar sergilenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Hakkı Konyalı, *Söğüt'te Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifali*, İstanbul 1959; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 2-3, 14, 198-200; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1977, II, 86-87, 93-97; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarîsi*, İstanbul 1986, s. 482.

M. BAHA TANMAN

ERVÂ bint ABDÜLMUTTALİB

(أروى بنت عبد المطلب)

Ümmü Tuleyb Ervâ bint
Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşiyye
(ö. 15/636)

Hz. Peygamber'in halası.

Annesi Fâtıma bint Amr b. Âiz olan Ervâ, Hz. Peygamber'in babası Abdullah ile ana-baba bir kardeştir. Câhiliye döneminde Umeyr b. Vehb ile evlendi. Ondan Tuleyb adında bir oğlu oldu. Kaynaklarda daha sonra Ertât b. Şührabîl ve Kelede b. Abdümenâf ile de evlilik yaptığı zikredilmektedir.

Bazı tarihçiler, Hz. Peygamber'in halalarından sadece Safiyye'nin müslüman olduğunu söylemekteyse de diğer halaları Âtike ile Ervâ'nın da İslâmiyet'i kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Ervâ'nın, oğlu Tuleyb'in tesiriyle müslüman olduğu bilinmektedir. Tuleyb b. Umeyr Erkam'ın evinde müslüman olduktan sonra annesini dine davet etti. Oğlunun İslâm'ı seçmesinden mutluluk duyduğunu belirten ve onu Hz. Peygamber'i desteklemeye teşvik eden Ervâ, kendisinin diğer kız kardeşlerinin İslâmiyet'i kabul etmelerini beklediğini ve onlarla birlikte müslüman olacağını söyledi. Fakat Tuleyb'in, dayısı Hamza'nın da İslâmiyet'i benimsediğini hatırlatacak artık müslüman olması zamanının geldiğini ısrarla söylemesi üzerine Ervâ İslâmiyet'i kabul etti. Diğer kız kardeşleri gibi kendisi de şair olduğundan sözleriyle ve şiirleriyle Resûl-i Ekrem'i ve müslümanları savundu. Bu hususta şöyle bir olay nakledilmektedir: Kureys'in ileri gelenleri tarafından Hz. Peygamber'e çeşitli eziyetler yapıldığını gören Tuleyb bu zulme dayanamayıp Ebû Cehil'i tokatlamıştı. Bunun üzerine Tuleyb'i yakalayıp bağlamışlar, fakat dayısı Ebû Leheb araya girerek onu kurtarmıştı. Bu olaydan sonra Ervâ'yı ziyarete gelen bazı Kureşliler, oğlunun Hz. Muhammed'i korumak için canını tehlikeye attığını söyleyerek buna engel olmasını istediler. Fakat Ervâ, "Onun hayatının en şerefli bölümü dayısının oğlu Muhammed'i koruduğu günler olmuştur" diyerek oğlunu savundu. Gelenler arasında bulunan kardeşi Ebû Leheb'e kendisinin de İslâm'ı seçtiğini söyleyerek yeğeni Muhammed'e destek vermesini istedi. Fakat Ebû Leheb bu teklifi kabul etmedi. Bütün bu bilgilerden Ervâ'nın Mekke döneminde müslüman olduğu, daha sonra da Medine'ye hicret ettiği anlaşılmaktadır.

Ervâ hem Câhiliye döneminde hem müslüman olduktan sonra şeref ve faziletiyle tanınan, görüşlerine başvuru alan meşhur kadınlardan biriydi. Babası Abdülmuttalib'in ve Resûl-i Ekrem'in vefatı üzerine söylediği mersiye kaynaklarda zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 42-43; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 119, 129; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 52; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 224-228; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 7-8; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 315; II, 272; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 255; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 227; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, Dişmaşk 1379/1959, I, 32-34; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 280; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1294, I, 26-27; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 74.

SELMAN BAŞARAN

ERVÂ bint KÜREYZ

(أروى بنت كريب)

Ümmü Osmân
Ervâ bint Küreyz b. Rebî'a

Hz. Osman'ın annesi, sahâbî.

Resûl-i Ekrem'in halası Ümmü Hakîm Beyzâ bint Abdülmuttalib'in kızıdır. Câhiliye döneminde Affân b. Ebû'l-Âs ile evlendi. Ondan Osman ile Âmine adlı bir kızı oldu. Affân'ın ölümünden sonra Ukebe b. Ebû Muayt ile evlendi. Ondan da Velfid, Umâre, Hâlid, Ümmü Külsüm, Ümmü Hakîm ve Hind adlarında altı çocuğu dünyaya geldi. Çocuklarının hemen hepsi İslâmiyet'i kabul etti.

Ervâ'nın Mekke'de Hz. Ebû Bekir, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve Amr b. Yâsir'in anneleriyle birlikte İslâmiyet'in ilk yıllarında müslüman olduğu rivayet edilmektedir. Kızı Ümmü Külsüm'dan sonra Medine'ye hicret etti ve ölünceye kadar orada yaşadı.

Hz. Peygamber'e biat eden kadınlar arasında yer alan Ervâ Hz. Osman'ın halifelîği yıllarında (644-656) doksan yaşında iken Medine'de vefat etti ve Bakî Mezarlığı'na defnedildi. Ölüm tarihi bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 24; VII, 476; VIII, 45, 229; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 74-75; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 8; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 228; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1294, s. 27; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VI, 261-262.

SELMAN BAŞARAN

ERZAK

(bk. RIZIK).